

დანიელ კენაკი
რომანივით საკითხავი

დანიელ პენაკი
რომანიშიტი საკითხავი

Daniel Pennac
COMME UN ROMAN

ფრანგულიდან თარგმნა ია ბერსენაძემ
გარეკანზე: შარლოტ ჯ. ვიქსის „გოგონა კითხვისას“

© Éditions Gallimard, Paris, 1992

© გამომცემლობა „დიოგენე“, 2011, 2020
ყველა უფლება დაცულია

ISBN 978-9941-11-573-8

www.diogene.ge

I. ალქიმიკოსის დაბადება.....	11
II. უნდა ვიკითხოთ (დოგმა).....	43
III. მიეცით წასაკითხი	71
IV. ვინ როგორ კითხულობს (ანუ მკითხველის ხელშეუვალი უფლებები)	103
1. უფლება – არ წავიკითხოთ	105
2. უფლება – გამოვეტოვოთ გვერდები.....	107
3. უფლება – ბოლომდე არ წავიკითხოთ	110
4. უფლება – ხელახლა წავიკითხოთ	112
5. უფლება – რაც გვინდა, ის წავიკითხოთ	113
6. უფლება ბოვარი ზმისა (ტექსტუალური გზით გადამდები დაავადება) ...	115
7. უფლება – წავიკითხოთ, სადაც გვინდა.....	117
8. უფლება – საიდანაც გვინდა, იქიდან დავინწყით კითხვა	119
9. უფლება – ხმამაღლა ვიკითხოთ.....	119
10. უფლება – არ ვილაპარაკოთ წაკითხულზე	123

ფრანკლინ რისტს, რომანების დიდ თაყვანისმცემელს
და რომანტიკულ მკითხველს.

ექლვნება მამაჩემისა და ფრანკ ვლეგის ხსოვნას.

უმორჩილესად გთხოვთ, ეს წიგნი პედაგოგიური
ტანჯვა-წამების იარაღად არ გამოიყენოთ.

დანიელ პენაკი

|

ალქიმიკოსის
დაბადება

I

„კითხვა“ ვერ ჰგუობს ბრძანებით კილოს. ამით ის „სიყვარულსა“ და „ოცნებას“ ჰგავს...

ცდა, რა თქმა უნდა, შეიძლება. აბა, ვნახოთ: „გიყვარდე!“ „ოცნებე!“ „იკითხე!“ „იკითხე-მეთქი, გეუბნები! გიბრძანებ, იკითხო!“

– ადი ოთახში და წაიკითხე!

შედეგი?

ნული!

თვალეები ელულება და გადაშლილ წიგნზე ყვინთვას იწყებს. მისი გულისყური ღია ფანჯრიდან შორს, ოცნებების სამყაროსკენ გაფრინდა. მაგრამ ეს ფრთხილი ძილია. მისი ოთახის კარს შევალვით და რას ვხედავთ? ზის ბავშვი სანერ მაგიდასთან და წიგნს ჩაჰკირკიტებს. დედა ენაცვალოს! თანაც, რაც უნდა ფეხაკრეფით ავიდეთ, მაინც გაიგებს.

– როგორ მოგწონს წიგნი?

არ მომწონსო, არ შეიძლება თქვას. ეს დანაშაულია, მისი მალალმატებულების შეურაცხყოფაა. წიგნი წმინდაა. როგორ შეიძლება არ მოსწონდეს მისი კითხვა? ამიტომ გპასუხობთ, რომ აღწერები ცოტა არ იყოს გაჭიანურებულია.

ნანახით ფრიად კმაყოფილნი, ტელევიზორს ვუბრუნდებით. არ არის გამორიცხული, რომ წიგნზე გამოთქმული მოსაზრება ოჯახის წევრებს შორის განსჯის საბაზიც გახდეს.

– თქვა, აღწერები ძალიან გაჭიანურებულიაო. მისიც მესმის. ჩვენ აუდიო-ვიზუალურ ხანაში ვცხოვრობთ. XIX საუკუნის მწერალს კი, გინდა-არგინდა, ყველაფერი უნდა აღწერა...

– კი, მაგრამ ნახევარ გვერდს თუ გადაახტი, რაღა გამოვა?!
...

ტყუილად ირჯებით, საყვარლებო. მას ისევ სძინავს.

2

უწინგურობა, ალბათ, ასეთი სადარდებელი არ იქნებოდა, ჩვენ რომ ისეთ თაობას, ეპოქას, წრეს ან ოჯახს ვეკუთვნოდეთ, სადაც კითხვას უშლიდნენ.

– შეწყვიტე კითხვა! ნუ ამოილამე თვალები!

– წადი, შვილო, ითამაშე. ნახე, რა მშვენიერი ამინდია!

– ჩააქრე! გვიანია!

მოკლედ, კითხვის დრო არასდროს იყო. დღისით სულ კარგი ამინდი იყო და გარეთ უნდა გასულიყავი, ღამე კი სულ ბნელოდა და უნდა დაგეძინა.

ყურადღება მიაქციეთ, რომ ამ დროს კითხვა-არკითხვა უკვე ნაუღლები იყო ბრძანებით კილოში. რას იზამ, წარსულს ვერ შეცვლი. კითხვა მავნებლობად ითვლებოდა. ამიტომაც იყო, რომ ახალი რომანის აღმოჩენას ოჯახისადმი დაუმორჩილებლობის ხიბლიც ემატებოდა. ხომ იცით, ორმაგად აკრძალული ხილი ორმაგად გემრიელია! ო, რა დაუფინყარი იყო გადასაფარებლის ქვეშ ფარნის შუქზე კითხვაში გატარებული საათები! როგორ მიიჩქაროდა ანა კარენინა თავისი ვრონსკისკენ შუალამისას! მათ უყვარდათ ერთმანეთი და ეს უკვე მშვენიერი იყო, მაგრამ კითხვის აკრძალვამ მათი სიყვარული სასწაულად აქცია! მათ უყვარდათ ერთმანეთი დედ-მამის აკრძალვის მიუხედავად, შუა გზაში განწყვეტილი მათემატიკის დავალების მიუხედავად, დასამთავრებელი ფრანგულის სავარჯიშოს მიუხედავად, დასალაგებელი ოთახის მიუხედავად, სადილისა და დესერტის მიუხედავად. მათ ერთმანეთი აირჩიეს ფეხბურთის

მატჩისა და სოკოების შეგროვების ნაცვლად და სხვა ყველაფერს ამჯობინეს. ღმერთო მაღალო, ეს ხომ ნამდვილი სიყვარულია!

აფსუსს, რა მალე დამთავრდა ეს რომანი.

3

გულწრფელად გეუბნებით, ერთი წამითაც არ გვიფიქრია მისთვის კითხვის დაძალება. პირველ რიგში, მის სიამოვნებაზე ვფიქრობდით. მისი ბავშვობის პირველ წლებში გულაჩვილებულნი შევცქეროდით, როგორ იდგამდა ეს თოთო სიცოცხლე ფეხს. და ამის შემყურე, ჩვენი მონოდებაც შევიცანით. ჩვენ მისთვის მთხრობელი გავხდით! პატარამ ენა რომ ამოიღვა, ნაირნაირ ამბებს ვუყვებოდით. ღმერთმანი, არც გვეგონა, ამდენი თუ შეგვეძლო! მისი აღფრთოვანება შთაგვაგონებდა, მისი ბედნიერება ძალას გვმატებდა. ჩვენ მისთვის ახალ გმირებს ვძერწავდით, ახალ-ახალ ამბებს ვთხზავდით, ხაფანგებს ვავებდით. ჩვენ მისთვის, როგორც მოხუცმა ტოლკიენმა თავისი შვილშვილებისთვის, ახალი სამყარო გამოვიგონეთ. დღისა და ღამის გასაყარზე მის მთხრობელად ვიქეცით!

სრულიადაც რომ არ გქეონოდა ეს ნიჭი, სხვისგან გაგონილი ამბები რომ მოგვეთხრო, ცუდადაც რომ მოგვეყოლა, ჩვენი სიტყვებით გვეჯახებოდა, საკუთარი სახელები შეგვშლოდა, მოვლენები აგვრეოდა, ერთი ზღაპრით დაგვეწყო და მეორეთი დაგვებოლოებინა, ამას არანაირი მნიშვნელობა არ ექნებოდა. უფრო მეტიც, სულ რომ არაფერი მოგვეყოლა და უბრალოდ მისთვის ხმამაღლა წაგვეკითხა, მაინც მისი ერთადერთი მთხრობელი გავხდებოდით. ჩვენი მეშვეობით ის ყოველ საღამოს, ძილის წინ, სამყაროს შეცნობას დაიწყებდა. შემდეგ კი პიჟამაში გამოწყობილი ოცნებებს მიეცემოდა და ღამის ზენარში გაეხვეოდა. ჩვენ გავხდით მისი წიგნი.

გახსოვთ, რა საოცარი დამოკიდებულება, რა საოცარი სიახლოვე იყო მაშინ ჩვენ შორის?!

როგორ გვიყვარდა ხანდახან მისი ცოტათი შეშინება, რომ მერე გემრიელად გულში ჩაგვეკრა და დაგვემშვიდებინა! თვითონ? რო-

გორ გამოგვიტყდებოდა ხოლმე, რომ ემინოდა. ისე აცახცახდებოდა, გეგონებოდა, თავად გადახდენოდა ეს ყველაფერი. ნამდვილი მკითხველი იყო, ერთი სიტყვით. ასეთი წყვილი ვიყავით მაშინ: ის, მკითხველი – ქკუის კოლოფი! – და ჩვენ, წიგნი – მისი თანამზრახველი.

4

ერთი სიტყვით, წიგნი შევაცვარეთ მაშინ, როცა ჯერ კითხვაც კი არ იცოდა. ჩვენ მას ფანტაზიების უკიდევანო სამყარო გადავუშალეთ, მოგზაურობის ბედნიერებას ვაზიარეთ (თანაც ადგილიდან ფეხის მოუცვლელად), ყველგან ყოფნის შესაძლებლობით აღვჭურვეთ, დროის ჩარჩოებისაგან გავათავისუფლეთ, ზღაპრულ განმარტობაში ჩავძირეთ, მხოლოდ მკითხველებით დასახლებულ ზღაპრულ სიმყუდროვეში. ის ამბები, რომლებსაც ვუკითხავდით, სავსე იყო ძმებით, დებით, მშობლებით, ორმაგი იდეალებით, მფარველი ანგელოზების მთელი ესკადრილით, დევებთან მებრძოლი მზრუნველი მეგობრების მთელი კოჰორტით, ოღონდ ისეთ დევებთან, რომლებიც ასევე პოულობდნენ მის მთრთოლარე გულში თავშესაფარს. ის ორივეს ანგელოზი იყო. ის მკითხველი იყო! მის გარეშე ზღაპრის გმირების სამყარო ვერ იარსებებდა. მათ გარეშე კი ის მხოლოდ შავ-თეთრი ცხოვრების ამარა დარჩებოდა. ასე აღმოაჩინა მან კითხვის პარადოქსული თვისება. რაშიც ჩვენ არარეალობა დავინახეთ, მან აზრი იპოვა.

ამ მოგზაურობებზე დუმილს ამჯობინებდა. დილაობით უკვე სხვა თემებზე ვლაპარაკობდით. სიმართლე გითხრათ, დიდად არც ვეძიებოდით, რა და როგორ გაიგო. როგორც იტყვიან, თავისი სამყარო ჰქონდა და მასში თავისთვის ფაციფუცობდა. პირადი ურთიერთობა ჰქონდა ფიფქიასთან და შვიდ ჯუჯასთან, განსაკუთრებით კი იმასთან, რომელიც ფიფქიას სიყვარულის მოპოვებას ცდილობდა. აი, კითხვის დიდი სიამოვნება და დიდი საიდუმლოება! თანაც – დუმილი წიგნის დახურვის შემდეგ!

დიახ, ნიგნი შევაცვარეთ, კითხვის სურვილი შთაფუნერგეთ. ისე, რომ – გახსოვთ? გახსოვთ?! – ერთი სული ჰქონდა, როდის ისწავლიდა კითხვას!

5

აფსუსს, რა პედაგოგები ვიყავით, სანამ ნამდვილი პედაგოგიური თავისტიკივილი გაგვიჩნდებოდა!

6

და აი, ბავშვი ზის გამოკეტილი თავის ოთახში. ცხვირწინ ნიგნი უდევს, რომელსაც არ კითხულობს. ფიქრებით სულ სხვაგანაა. მასა და ნიგნს შორის რაღაც ბინდის მსგავსი ფარდა ჩამოიშალა, რომლის იქითაც სტრიქონები მონისლულად ჩანს. იგი ფანჯრის წინ ზის, მის ზურგს უკან კი მიხურული კარია. 48-ე გვერდი. ეჰ, ვინ იცის, რა წვალებით მიაღწია ამ 48-ე გვერდს. ნიგნში კი ზუსტად ოთხას ორმოცდაექვსი გვერდია. ანუ თითქმის ხუთასი. 500 გვერდი! როგორია?! დიალოგები რომ იყოს, კიდევ რა უჭირს. კი, ელოდე, მოგართმევენ დიალოგებს! ვინრო არეებს შორის მოქცეული სივრცე წვრილი ნაწერით გადაშავებულა. აბზაცები ერთიმეორეზეა მიწყობილი. აქა-იქ სამადლოდ თითო-ოროლა დიალოგია მიმოზნეული. ტირე ოაზისივით მოჩანს. გაგახაროს ღმერთმა! ძლივს არ დაელაპარაკა ერთი კაცი მეორეს! მაგრამ რად გინდა, ის მეორე პასუხს არ სცემს. ამას ერთი უწყვეტი, თორმეტგვერდიანი ტექსტი მოჰყვება. თორმეტი შავი გვერდი! გული შეიძლება შეგიღონდეს! ნაღდად შეგიღონდება! გაატრაკეს რა! ნადი შენი... იგინება კიდევ. ვწუხვარ, მაგრამ, როგორც ხედავთ, იგინება. არ გამიტრაკა ამ დედააფეთქებულმა ნიგნმა ცხოვრება! ნაკითხული ორმოცდარვა გვერდის შინაარსი რომ ახსოვდეს, კიდევ რა უჭირს. ვერც ბედავს, საკუთარ თავს ის კითხვა დაუსვას, რომელსაც მოგვიანებით აუცილებლად დაუსვამენ. ამასობაში ზამთრის გრძელი ღამეც ჩამოწვა. ქვემოდან

საინფორმაციო გამოშვების ხმა გაისმა. ვახშამდე ნახევარი საათი დარჩა. რამენაირად ნახევარი საათიც უნდა გაქაროს. რამსისქეა ეს უპატრონო წიგნი! ადვილად არ დაგნებდება! მგონი, დაწვითაც არ დაინვება. ცეცხლიც კი ვერ შეაღწევს ამ ფურცლებში. ვიხრჩვები, ჟანგბადი არ მყოფნის! – აი, რას წერს წიგნის არეებზე. შენიშვნა კი, იცოცხლე, ბევრია! წიგნიც, იცოცხლე, იმხელაა! სქელი, დაწნეხილი, ბომბივით მძიმე. ამისგან შეიძლება დაშავდე კაცი, რალაც იტკინო! ერთი გამაგებინა, რა განსხვავებაა ორმოცდამერვე და ას ორმოცდამერვე გვერდებს შორის? ბუნების აღწერა ყველგან ერთნაირია. ხედავს, როგორ მოძრაობს მასწავლებლის ტუჩები, როცა ის წიგნის სათაურს წარმოთქვამს. ამას მოსწავლეების ერთხმად დასმული შეკითხვა მოსდევს:

- რამდენი გვერდია?
- სამასი თუ ოთხასი...

(მატყუარა...)

- როდისთვის?

დასახული ვადა უკმაყოფილო გუგუნს იწვევს:

– თხუთმეტ დღეში? ოთხასი გვერდი (სხვათა შორის, ხუთასია!) თხუთმეტ დღეში უნდა წავიკითხოთ? არ არსებობს, მასწ.

მასწ.-მა პასუხის გაცემა საჭიროდ არ ჩათვალა.

წიგნი მის სანვლებლად მოგონილი, აუტანლად მძიმე ტვირთია. დაუსრულებელი შავი ნაწერია და მეტი არაფერი. მოწყენილობის განსახიერებაა. აი, ეს გახლავთ წიგნი. „წიგნი“. ასევე მოიხსენიებს თავის საკოლო თემებში: წიგნი, წიგნის, წიგნები.

„თავის წიგნში „აზრები“ პასკალი გვეუბნება, რომ...“

მასწავლებელი ამაოდ უსვამს ამას წითელ ხაზს, ამბობს, რომ ეს სწორი არ არის. სიტყვა „წიგნი“ თავისთავად ყველაფერს გამოხატავს. უნდა დავაკონკრეტოთ, რა არის ეს წიგნი: რომანი? ესე? მოთხრობების კრებული? ლექსების ციკლი? ლექსიკონიც წიგნია, სატელეფონო ცნობარიც, მარკების ალბომიც და საბუღალტრო დავთარიც.

არაფერი გამოდის. სიტყვა „წიგნი“ არ ეშვება და თავის ახალ თემას იგი ისევ ასე იწყებს:

„თავის წიგნში „მადამ ბოვარი“ ფლობერი გვეუბნება...“

ეს იმიტომ, რომ იმწამს ის მარტოსულია, მისთვის ყველა წიგნი უბრალოდ წიგნია და მეტი არაფერი. და ყველა წიგნი ისეთივე მძიმეა, როგორც ენციკლოპედიის სქელყდიანი ტომები, ბავშვობაში სკამზე რომ უწყობდნენ, რათა მაგიდას მისწვდომოდა.

ეს სიმძიმე კი მას ძირს სცემს. აი, მტკიცედ გადაწყვიტა, რომ უნდა წაიკითხოს. მორჩა, წყალი აღარ გაუვა. რა გახდა, ბოლოს და ბოლოს?! მაგიდას მსუბუქად მიუჯდა. რამდენიმე გვერდი რის ვაი-ვაგლახით წაიკითხა. მერე კი – ისევ ის ნაცნობი, ტკივილიანი სიმძიმე, რომელსაც წიგნის სიმძიმე, ჯავრის და გულისტკივილის სიმძიმე, წარუმატებლად დასრულებული მცდელობის სიმძიმე ჰქვია.

დამძიმებული ქუთუთოები კაპიტულაციას მოასწავებს.

48-ე გვერდის რიფმა მისი სიმტკიცის გემს ჩაიღურის წყალი დააღვეინა. წიგნი მას ფსკერისკენ ექაჩება და ისინი ერთად იძირებიან ძილის მორევეში.

7

ამასობაში ქვემოთ, ტელევიზორის წინ, მიდის შეხმატკბილებული საუბარი თემაზე: „ტელევიზია საზოგადოებას რყვინს“. ამ მოსაზრების მომხრეთა რიცხვი თვალსა და ხელს შუა მატულობს.

– რა უაზრობაა! რა უხამსობაა! ამ გადაცემებში ხომ ძალადობის მეტი არაფერია! გაუგონარია! ტელევიზორი ვერ ჩაგვირთავს, რომ...

– იაპონური მულტიპლიკაციური ფილმები გინახავთ?

– გადაცემები აქ არაფერ შუაშია. მთლიანად ტელევიზია ნერგავს ამას. ტელემიყურებლების ეს პასიურობა... ეს შემგუებლობა...

– მართალი ხართ. ჩავრთავთ, დავსხდებით და...

– აქეთ-იქით ვრთავთ...

– ყველაფერს ერთდროულად ვუყურებთ...

– იმიტომ, რომ რეკლამას ავცდეთ.

– გეგონოთ! ეგეც გათვლილი აქვთ. სინქრონულად მუშაობენ. ერთი რეკლამიდან გადართავ და მეორე არხზეც რეკლამა დაგხვდება.

– ხშირად იგივე რეკლამა!

ნამიერი სიჩუმე: „ერთსულოვნების კონცხია“, უფროსების შეჯვარებული აზრით და სალი გონებითა გაცისკროვნებული.

მერე ვილაც ნახევრად ჩურჩულით ამბობს:

– კითხვა!.. კითხვა სულ სხვა რამეა! კითხვა – ეს უკვე შემოქმედებაა!

– რა ზუსტად თქვით! შემოქმედებაა! მართალი ხართ.

– ტელევიზია და, თუ დაფიქრდებით, კინემატოგრაფიაც კი... ყველაფერს გამზადებულს განვდის, არაფერია სააზროვნო, ყველაფერი დაღეჭილია: კადრები, ხმა, დეკორაცია, მუსიკა. ყველაფერი, რომ ზუსტად ჩასწვდე რეჟისორის ჩანაფიქრს.

– მაგალითად, კარის ქრიალი იმის ნიშანია, რომ რალაც მოხდება და წინასწარ უნდა შეგეშინდეს.

– კითხვის დროს შენი წარმოსახვა მუშაობს. ამიტომაც კითხვა მუდმივი შემოქმედების აქტი.

ისევ სიჩუმე ჩამოწვა (ამჯერად „მუდმივ შემოქმედებს“ შორის თანხმობის ნიშნად).

მერე:

– ამას წინათ შემაშფოთებელი სტატისტიკა ვნახე: საშუალოდ რამდენ საათს ატარებს ბავშვი ტელევიზორის წინ და როგორ შეფარდებაშია იგი სკოლაში ჩატარებული ფრანგულის გაკვეთილების საათებთან.

– რალაც სასწაული იქნება!

– ერთი ექვსთან თუ შვიდთან. თანაც ამაში არ შედის კინოში გატარებული დრო. ბავშვი (ჩვენს შვილებზე არ ვლაპარაკობ) საშუალოდ დღეში ორ საათს ატარებს ტელევიზორთან, შაბათ-კვირას კი – რვა-ათ საათს. ესეც შენი ოცდათექვსმეტი საათი კვირაში. ფრანგულის გაკვეთილები კი კვირაში სულ ხუთი საათი აქვთ.

– ფაქტია, რომ სკოლა ვერ არის მონოდების სიმალლეზე.

კვლავ სიჩუმე.

უკიდევანოდ ღრმა სიჩუმე.